

Mr. Nedim Alić
Behram-begova medresa u Tuzli

KNJIŽEVNIK I PROFESOR HUSEIN DUBRAVIĆ ĐOGO (1880 – 1961)

DOI: 10.58584/2490-3752.2024.10.10.103

UDC/UDK: 82:929 DUBRAVIĆ Đ.

SAŽETAK

U radu se prezentira književni, publicistički i prosvjetiteljski rad Huseina Dubravića Đoge. Njegov opus obuvata različite književne forme, humoreske, komedije, pripovijetke, roman, ali i naučne i publicističke radove koje je objavljivao uglavnom u bošnjačkoj periodici u prvoj polovini 20. stoljeća (*Behar, Gajret, Biser, Novi Behar, Narodna uzdanica*). Đogina djela korespondiraju s njegovim angažmanom na kulturnom i obrazovnom planu, odnosno s njegovim nastojanjima da doprinese progresu bošnjačkog naroda u teškim i izazovnim vremenima. U složenim i pluralnim poetičkim kretanjima bošnjačke i bosanskohercegovačke međuratne književnosti, djelo ovog autora pripada pravcu postpreporodnog tradicionalizma koji obnavlja i razvija preporodnu književnu praksu i razumijevanje književnosti u širim društvenim okvirima.

Ključne riječi: život i djelo Huseina Dubravića Đoge, bošnjačka književnost između dva svjetska rata

Uvod

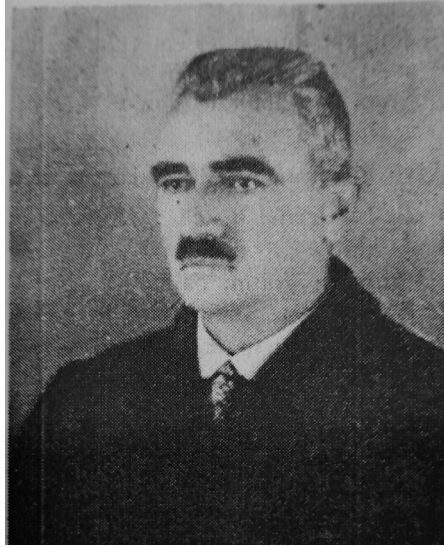
Husein Dubravić Đogo (1880 – 1961) jedan je u nizu zanemarenih bošnjačkih pisaca o kojem do danas nije napisana cjelovita monografska studija. U periodu socijalističke Jugoslavije njegovo književno djelo je prešućivano iz ideoloških razloga jer je objavljivao svoje radove tokom vlasti NDH, što je za poslijeratni komunistički režim bio dovoljan razlog za progon i osudu velikog broja značajnih bošnjačkih pisaca i intelektualaca (Edhem Mulabdić, Alija Nametak, Ahmed Muradbegović, Enver Čolaković). Posljedice tih dvadesetak godina totalne cenzure i zanemarivanja bošnjačke književne tradicije osjete se i danas u ukupnom kulturološkom razvoju našeg naroda.

Uz kraći tekst Ramiza Dobrače povodom Đogine smrti u *Glasniku* VIS-a, na bogat književni opus ovog autora ukazat će tek sedamdesetih godina Ibrahim Kemura u *Analima GHB*, objavivši popis njegove kompletne pisane zaostavštine (bibliografiju) s rukopisima koji su, kao poklon njegovih sinova, pohranjeni u Gazi Husrev-begovoj biblioteci te Hadžem Hajdarević svojim mladalačkim osvrtom u *Zemzemu*, listu učenika Gazi Husrev-begove medrese. Ovi radovi sastavni su dio literature koja se nalazi na kraju ovoga rada, kao i kapitalno djelo *Književno stvaranje muslimanskih pisaca u doba preporoda* Muhsina Rizvića, u kojem je analiziran Đogin dramski opus. Nešto značajniju književnokritičku valorizaciju i pažnju javnosti ostvario je Đogin historijski roman *Sreća mladog Ljubovića* koji je prvi put objavljen u posebnom izdanju BZK "Preporod" 2005. godine, sedamdesetak godina nakon publikovanja u listu *Novi Behar* (1933-1935).

Biografija

Na osnovu dosadašnje literature o životu i djelu Huseina Dubravića Đoge, saznajemo da je rođen u Mostaru, 1. maja 1880. godine, gdje je pohađao mekteb, ruždiju i gimnaziju. Učiteljsku školu završava u Sarajevu 1904. godine, a akademiju u Beču 1911. godine. Cijeli radni vijek proveo je u obrazovanju. Bio je učitelj u Bugojnu i Konjicu, a potom nastavnik trgovačkih škola u Tuzli, Mostaru i Brčkom. Tokom

i nakon Prvog svjetskog rata profesor je Učiteljske škole u Derventi (1916 - 1926), a poslije je imenovan za direktora Muslimanske ženske građanske škole s produženim tečajem u Sarajevu.

Husein Dubravić Đogo

Istovremeno, tokom studija i prosvjetnog rada, Husein Đogo objavljuje svoje književne, publicističke, folklorističke i naučne priloge u bošnjačkim časopisima austrougarskog perioda (*Behar*, *Biser*, *Gajret*), dok djelo *Kratak pregled perzijske književnosti* (prvo-bitno objavljeno u časopisu *Biser* 1912. godine) štampa kao posebno izdanje Prve muslimanske nakladne knjižare i štamparije Muhameda Bekira Kalajdžića u Mostaru 1914. godine. Đogin historijski pregled perzijske književnosti prvo je djelo iz ove oblasti na bosanskom jeziku kojim autor pokazuje svoje poznavanje orijentalnih jezika, književnosti i kultura.

Kao već afirmisani pisac i prosvjetni radnik, zajedno s nekolicinom istaknutih bošnjačkih intelektualaca, 1927. godine učestvuje u pokretanju časopisa *Novi Behar*, koji će postati jedan od najznačajnijih medija za kreiranje svijesti bošnjačkog, tada muslimanskog

naroda u međuratnom razdoblju. Koliki je ugled uživao Husein Đogo u muslimanskim intelektualnim krugovima, pokazuje i činjenica da je imenovan za prvog urednika *Novog Behara* od 1927. do 1930. godine (prvo, drugo i treće godište do 18. broja). S pozicije urednika ovog lista smijenjen je odmah po uvođenju šestojanuarske diktature u Kraljevini Jugoslaviji zbog političke nepodobnosti te je premješten u Blace (Srbija), gdje je radio kao učitelj. Muhsin Rizvić u knjizi *Književni život Bosne i Hercegovine između dva rata* navodi da je Đogina smjena proizašla iz njegove opozicione "hrvatske" političke orijentacije koja je, s druge strane, bila neprihvatljiva vladajućim srpskim krugovima u Beogradu.¹ Pošto se njegova porodica nije mogla prilagoditi načinu života i običajima u južnoj Srbiji, o čemu je pisao u svojim radovima, na sve načine se pokušavao vratiti u Bosnu. Tako je 1932. godine uspio dobiti službu u Loznici, odakle 1934. godine dolazi u Tuzlu. U Tuzli je radio kao profesor i direktor Građanske škole i honorarni profesor svjetovnih predmeta (Maternji jezik, Historija i Geografija) u Behram-begovoj medresi sve do 1941. godine. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1942. godine, prelazi u Zagreb, gdje je živio sve do smrti, 11. 9. 1961. godine, koja ga je zatekla tokom višednevne posjete Bosni i Hercegovini u Gradačcu, gdje je i sahranjen.

Treba napomenuti da je izvorno prezime njegove porodice Gluščević, a Đogo je ustvari nadimak koji se u Mostaru u to doba pripisivao mnogima pa je tako ostalo zavedeno u matičnim knjigama. Za vrijeme boravka u Srbiji (mjesto Blace), 1933. godine, prezime Đogo je promijenio u Dubravić zbog neugodnosti koje su doživljavala njegova djeca u školi od drugih učenika. Ostaje nepoznato zašto nikada nije vratio pravi porodični naziv Gluščević, nego je svoja djela potpisivao s Dubravić, Đogo ili pseudonimom Podhumski.

Književni opus i publicistički radovi

Književni opus ovog pisca nastajao je tokom prve polovine 20. stoljeća u okviru poetike (post)preporodnog tradicionalizma

1 Vidi više: Muhsin Rizvić, *Književni život Bosne i Hercegovine između dva rata, Knjiga II*, Svjetlost, Sarajevo, 1980, str. 89.

u bošnjačkoj književnosti, a čine ga humoreske, komedije, pripovijetke i roman *Sreća mladog Ljubovića*. Još za vrijeme Đoginog stvaralačkog uspona u međuratnom razdoblju, književna kritika je posebno istakla humorističnu stranu njegovog djela, navodeći kako je uspio prepoznati tu osobinu našeg čovjeka, bez obzira na sumornu i tešku svakodnevnicu. Đogo prikazuje različite komične situacije u kojima se nalaze likovi zbog svoje tvrdoglavosti, neizmjerne dobrote, nespretnosti (*Jedna uspomena, Kako je Mehaga uhvatio Lucina zeca, Fazan*), ali ih nikad ne osuđuje i ne ismijava do krajnjih granica satire. Blag i tolerantan je prema ljudskim manama jer ih smatra prirodnim i neminovnim pojavama. Čak i kada kritikuju ljudske osobine pohlepe i licemjerstva (*Daira hodže Mešana, Ženidba starog Mehmeda*), Đogine šale su dobronamjerne i poučne. U ukupnom književnom sistemu ovaj dio njegovog opusa, uključujući i komedije, predstavlja nastavak humoreskne tradicije iz preporodnog perioda koju u bošnjačkoj književnosti započinju Edhem Mulabdić, Hamid Šahinović Ekrem, Salih Kazazović na temelju usmenih šaljivih priča i anegdota o Nasrudin-hodži. Naravno, pod uticajem savremenijih književnih strujanja i razvoja pozorišnog života u Bosni i Hercegovini piše društveno-angažovane drame s komičnim situacijama iz bosanskohercegovačkih političkih nadmetanja (*Dvije struje, Tvrđiši i mehkiši, Načelnikova tikva*) i tragikomedije (*Berber Kara Mujo*).

Historijski roman *Sreća mladog Ljubovića* Huseina Đoge napisan je na predlošku narodne pjesme *Ženidba bega Ljubovića / Svatovsko groblje na Morinama*, kao rezultat autorovog intenzivnog sakupljanja i proučavanja usmene književnosti. Hronotop, događaji i likovi romana su preuzeti iz ove usmene romanse, razrađeni i prilagođeni romanesknom žanru na osnovu historijskih i etnografskih izvora kao rekonstrukcija nekadašnjeg načina života iz 18. stoljeća, koji se neminovno urušavao u suočavanju s novim društveno-historijskim prilikama. Početak samog teksta romana, u kojem je predodčen opis opustošene kule nekada slavne hercegovačke begovske porodice Čengić na Borijama, ustvari pokazuje autorovu motivaciju da putem književnosti reprezentira stari vakat, tradiciju i običaje. U nedostatku cjelovite sistematizacije i klasifikacije bošnjačkog romana, upravo je naklonjenost i "idealistička predstava begovske

aristokracije” bila presudna da Muhidin Džanko u svom radu (pod žanrovski odredi ovo djelo kao “begovski rustikalni roman”.²

Na toj planinskoj visoravni ističe se svojom visinom i tvrdom građom trokatna kula Hajdar-alajbega Čengića koji je živio u 18. stoljeću. Tada, za njegova vremena, bilo se šćućurilo oko te kule pet-šest malih kućica, onih potelušica u kojima su stanovali alajbegovi kmetovi. One su prema kuli izgledale kao kakvi sivi pilići oko bijele kvočke, koja se raskočoperila nasred glavnog drumu Foča - Kalinovik. (...)

Prostrano dvorište uz kulu bilo je ograđeno visokim zidom i po sredini pregrađeno u dva dijela, jedan za porodicu, 'harem', a drugi za goste, 'baškaluk'. U svakom tom dijelu bile su prostorije za slugu i sluškinje, štale za krave i konje, sjenare, kileri itd. U baškaluku je bila posebna kuhinja i još dvije lijepo namještene sobe za goste, kad dođu u pohode ili ih sam put nanese do na Borije. Kod Hajdar-alajbega svraćali se putnici i namjernici kao u svoju kuću, tu jeli i noćivali koliko su htjeli, a da niko nije trebao niti smio za to plaćati.

Danas je ta kula upola srušena. Porušeni su uglavnom i zidovi oko dvorišta, ali se i danas vide dva kata kule i nuzgredne zgrade izokola. Zub vremena, nehaj i nemar poznijih generacija, toliko je nagrizao dvore Čengiće-alajbega da se više ne može u njima stanovati. Štaviše, ovi dvori danas niti ne pripadaju Čengićima.

*A nekad! Ah, to nekad!...*³

Linearni narativni tok romana, s objektivnim pripovjedačem u 3. licu, u nastavku prati zanimljivu ljubavnu sudbinu dvoje mladih iz plemićkih porodica, Umihane Čengiće i Ali-bega Ljubovića, pred čijom se srećom pojavljuje neočekivana prepreka - očeva riječ i obećanje. Naime, Umihanin otac Hajdar-alajbeg Čengiće na

2 Usp. Muhidin Džanko, “Begovski rustikalni roman”, *Diwan*, 2006, br. 19-20, str. 218-220.

3 Husein Dubravić Đogo, *Sreća mladog Ljubovića*, BZK Preporod, Sarajevo, 2007, str. 23-24.

jednom je sastanku begova i uglednika u Sarajevu svojoj kćerki “našao sreću”, Mustaj-bega Lakišića iz Mostara. Unatoč molbi Fatima-hanume, Umihanine majke, koja je znala za emocije i ašikluke svoje kćerke s Ali-begom i porodičnog vijeća koje je isticalo ugled i slavu bega Ljubovića, Hajdar-alajbeg Čengić nije htio pogaziti datu riječ. U takvim okolnostima, koji su navještavali tragični baladeskni kraj ili epski dvoboj Ali-bega i Mustaj-bega, intervenira “viša sila”, odnosno sniježna mećava koja zaustavlja “neželjene svatove” na Morinama, o kojima i danas svjedoče nadgrobni spomenici i narodna predaja. Božijom voljom, koja je “jača od svih planova što ih ljudi kuju”⁴, mlada Umihana će jedina preživjeti i na kraju dospjeti u dvore svog voljenog Ali-bega Ljubovića na Odžaku, gdje nastaje njihovo svadbeno veselje.

Poučna dimenzija kao opća poetička odlika bošnjačke književnosti prve polovine 20. stoljeća, koja se prepoznaje u djelima tzv. pisaca učitelja (Edhem Mulabić, Husein Dubravić Đogo, Hamdija Mulić, Nazif Resulović, Husein Muradbegović), sadržaj i tematiku umnogome je preuzimala iz pedagoške prakse. Pripovijetka *Babo, ja sam učinio svoje* pravi je primjer povezanosti Đoginog prosvjetnog rada i književnog djela, a objavljena je u listu *Gajret* 1939. godine u vrijeme kad je Đogo bio nastavnik u Behram-begovoj medresi u Tuzli. Priča je realistični prikaz nastojanja Sabit-ef. Silića, seoskog muallima, da prehrani svoju porodicu i školuje svoje sinove u skromnim životnim uslovima. Pošto njegova dva starija sina već pohađaju građanske škole, za što mora izdvojiti veliki dio svoje mualimske plate, dodatni osjećaj zabrinutosti kod Sabit-ef. predstavlja završetak osnovne škole najmlađeg sina Mustafe i pitanje njegovog daljeg školovanja. A budući da se Mustafa, za razliku od starije braće, odlikovao primjernim vladanjem i milozvučnim i pravilnim učenjem Kur’ana, Sabit-ef. je odlučio da ga odvede na prijemni ispit u Behram-begovu medresu koja “ima dobar glas kao škola”. Otac se potajno nadao da bi Mustafa, ukoliko uspješno završi medresu, mogao postati njegova zamjena u mualimskoj službi. Međutim, tokom planiranja, putovanja i boravka u gradu, pored velike želje,

4 Isto, str. 222.

očeve misli ne prestaje zaokupljati pitanje finansiranja Mustafinog školovanja u medresi.

Nakon što je Mustafa uspješno položio prijemni ispit, uz pohvale članova komisije, i rekao: "Babo, ja sam učinio svoje", Sabit-ef. je bilo jasno kako bi trebalo uraditi sve da njegov sin ostane u internatu i započne svoje školovanje u ovoj tuzlanskoj medresi. Zadovoljstvo koje je osjećao zbog sinovljevog uspjeha, dodatno ga je osnažilo u opredjeljenju da se bori za njegovu budućnost.

Osvanuo je petak, sretan dan... Odmah izjutra bio vedar, sunčan, lahak. Sabit-ef. došao u medresu s Mustafom. Otišao u kancelariju g. upravitelju i tu doznade: da je nastavnički savjet, na temelju položenog prijemnog ispita, uvažio njegovu molbu i primio mu sina u internat uz malu plaću. (...)

- Sine, ti ostaj ovdje. Tu je tvoja nova družina, tu je tvoj novi dom, a ja odoh kući sam! Pazi dobro na red, uči i vladaj se dobro, poštuj g. profesore više no mene. Eto, sine! Ti si učinio svoje - jučer, a ja danas učinih opet svoje. Jedno za drugo...

Rekavši to, turi sinu u šake nešto para za knjige i druge potrebe, te se s njim oprosti. A Mustafa, sav sretan i radostan, isprati oca do glavnih vrata medrese i reče: - Babo, selam ćeš majci, braći i sestrama. Sretan ti put!⁵

Đogo je ranije napisao i kraći novinski članak o Behram-begovoj medresi u kalendaru *Narodna uzdanica* za 1936. godinu, u kojem ističe doprinos upravitelja Salih-ef. Sivčevića koji je od dolaska na ovu dužnost, 1922. godine, uspijevaio kontinuirano povećavati broj učenika i unapređivati uslove rada ove odgojno-obrazovne ustanove.

Danas je Behrambegova medresa jedna moderna zgrada u kojoj, osim razreda, postoji i internat. Radi jake frekvencije, ona je danas malena, pa bi je trebalo proširiti, o čemu se već brinu pozvani faktori. Tuzlaci sa narodom i upravom medrese povećće uskoro akciju za proširenje ovog islamskog vjerskog zavoda, i

5 Husein Dubravić Đogo, "Babo, ja sam učinio svoje", *Gajret*, 1939, br. 2. str. 27.

opće je mišljenje da će za tu svrhu dati doličnu pomoć i Vakufska direkcija u Sarajevu. (...)

Na početku ove školske godine upisao se svega 141 đak, od toga 86 stanuje u internatu. Po razredima broj đaka iznosi I 43, II 30, III 28, IV 20, V 18. U medresi uči se 20 predmeta, i ima 10 nastavnika.

Lanjske škol. godine bilo je 118 đaka, koji su pokazali zamjeran uspjeh. Odlikaša bilo je u I raz. 5, II 6, III 1, IV 2, V 2 = 16; sa vrlo dobrim I 11, II 7, III 10, IV 6, V 7 = 41; sa dobrim I 6, II 11, III 11, IV 6, V 1 = 35; slabih I 12, II 8, III 2, IV 4, V 0 = 26.⁶

Prosvjetiteljski angažman Huseina Dubravića posebno je bio izražen u njegovim publicističkim tekstovima koje je objavljivao uporedo s književnim djelima. Nije mogao zanemariti porazne statističke podatke o (ne)obrazovanosti bošnjačke/muslimanske populacije u Kraljevini SHS / Jugoslaviji, koji pokazuju da dvije trećine muslimanske djece nisu bile uključene u redovni obrazovni proces. Kao urednik *Novog Behara*, od prvog broja je nastojao buditi svijest o tome kako je nepismenost unazadila sve potencijale i vrline našeg naroda koji se u novom vremenu pretvorio u jednu pasivnu i izgubljenu skupinu, dok su drugi narodi napredovali. Posebno je ukazivao na loše stanje pismenosti, higijenskih i životnih uslova na selu.

Braćo muslimani, bili vi u selima ili gradovima, bili vi težaci ili radnici, trgovci ili posjednici, bogati ili siromasi, upamtite i ne zaboravite na ovu priliku pa na 1. septembra povedite svoju dragu dječicu u škole, koje će ih spremati za život u vremenu, kada prosvjeta gospodari svijetom. To je vaša islamska i roditeljska dužnost; i znajte, da svako dijete, koje od škole odbijete, bacate hotimično u životnu provaliju, u kojoj dan-danas na hiljade naših ljudi gine i trune od neznanja, nevolje i bijede.⁷

6 Husein Dubravić Đogo, "Behrambegova medresa u Tuzli", *Narodna uzdanica (kalendar)*, 1936, str. 158-159.

7 Husein Dubravić Đogo, "Na pragu nove školske godine", *Novi Behar*, 1927, br. 8, str. 114.

Djeca naših seljaka muslimana, taj naš novi naraštaj, ostaju također bez škole. Rastu zajedno s ovcama, kozama, govedima i konjima, postaju čisto šumski stanovnici. Tek nešto malo polaze mekteb. To im je sve. Znadu, možda, arapski hurufat i nešto dova i ajeta, ali ne znaju pisma kojim se piše materinski jezik, ne znaju latinice ni ćirilice, ne umiju pročitati ni pozivke a kamo li napisati pismo ili pročitati koju knjigu, novinu... Istina, čuo sam da neki mualimi podučavaju svoju djecu i u ovim pismima, ali je to velika rijetkost.

Ženski svijet je najviše zaostao. Može se reći da u selu nema niti jedne muslimanke alfabetke. Kuće su redom šeperuše i to - stare. Malo je novih šeperuša. Podovi - zemlja, na koju se pljuje i hrače a po takom podu pužu sitna djeca. Sude - stari već olizani bakar koji se u pet godina jednoć okalajše. Mjesto ćilima zimi - hasura, mjesto jorgana ponjava ljeti i zimi. Pije se voda iz ibrika, u čaše se ne toči. Ibrici, bardaci, sahani i zajedničko ručavanje pogoduju širenju epidemije.⁸

Uzimajući u obzir proces tranzicije iz orijentalno-islamskog u zapadno-evropski kulturni i obrazovni sistem, koji je neminovno ostavljao svoje posljedice, kao uzroke ovakovog stanja i velikog broja muslimanske djece koja nisu upisana u škole, Đogo navodi nemarnost roditelja, nedostatak školskih objekata u mjestima naseljenim uglavnom Bošnjacima te inertnost i konformizam bošnjačke inteligencije. U svojim radovima je predlagao uvođenje kurseva za opismenjavanje, nagrađivanje učitelja koji se uključe u akcije narodnog prosvjećivanja te preuređivanje i adaptiranje postojećih mekteba za školske namjene. Pozivao je Vakufsko-mearifski sabor i Ulema-medžlis u Sarajevu da preuzmu inicijativu i rokovođenje ovim projektima tako što će obezbijediti sredstva preko Ministarstva prosvjete i drugih nadležnih institucija za dodatnu edukaciju mualima u oblastima svjetovnih predmeta, izradu planova i programa te štampanje udžbenika.

8 Husein Dubravić Đogo, "Prosvijetlimo naše selo – pomozimo sebi", *Novi Behar*, 1937/38, br. 1-2, str. 2.

Đogin kritički pristup u analizi vitalnih pitanja za Bošnjake neminovno se doticao samih vlasti Kraljevine Jugoslavije, ali su nadležni organi, umjesto poduzimanja adekvatnih koraka i iznalaženja rješenja, donijeli odluku o njegovom premještanju iz Bosne i Hercegovine. Međutim, postupak monarhističkog režima nije ušutkao i obeshrabrio ovog narodnog pregaoca. Husein Đogo je nastavio u svojim tekstovima ukazivati na sistemsku diskriminaciju bošnjačkog naroda, ne samo u ustavotvornom i nacionalnom smislu nego i u oblasti obrazovanja. Navodio je pojave pravoslaviziranja državnih škola i muslimanske djece, kao i činjenicu da je, za razliku od obrazovnih ustanova Islamske zajednice, vlast od samog početka finansirala sve škole i učitelje Srpske pravoslavne crkve. Osim obrazovanja, koje za Đogu predstavlja osnovu svakog nacionalnog i društvenog progresa, on je u kontekstu širih društvenih kretanja pisao o različitim temama iz oblasti kulture, historije, odgoja, politike itd.

Zaključak

Husein Dubravić Đogo je jedan od najznačajnijih bošnjačkih književnika i publicista koji su pisanom riječju i angažmanom doprinijeli etno-nacionalnom, obrazovnom i kulturnom uzdizanju svoga naroda u teškim prilikama između dva svjetska rata. Mada je pisao svoja djela u razdoblju kada dominiraju avangardne i marksističke tendencije u bosanskohercegovačkoj i jugoslavenskoj književnosti, nije težio pomodarstvu, nego je svoje stvaralaštvo podredio prosvjetiteljskim ciljevima. Takvu poetiku, koja se u naučnim studijama i radovima određuje kao postpreporodni tradicionalizam, zajedno s Đogom gradili su kako stariji, tako i mlađi bošnjački autori (E. Mulabdić, H. Mulić, Š. Sarajlić, A. Nametak, H. Šehić, H. Muradbegović, I. Žunić) na osnovu ranije preporodne književne tradicije. A, uzimajući u obzir da se položaj Bosne i Hercegovine i ukupno stanje Bošnjaka pogoršavalo u mnogim segmentima poslije osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine, možemo zaključiti kako su ovakva književna djela, publicistički i naučni radovi bili rijetki glasovi naše samosvijesti i kulturnog pamćenja.

Nažalost, proskribiranje i zanemarivanje autora i književnih djela u kojima se reprezentira bošnjačka prošlost, tradicija i vrijednosti nisu bila karakteristična samo za period monarhističke Jugoslavije, nego se takav odnos centara moći, u još rigidnijem obliku, nastavio i nakon Drugog svjetskog rata u socijalističkoj Jugoslaviji. Tako se književna djela ovih pisaca djelimično i sporadično objavljuju tek od sedamdestih godina 20. stoljeća, a o njima se stidljivo i rijetko piše u javnosti. Sve je to ostavilo nesagledive posljedice na kanoniziranje i valoriziranje bošnjačke književnosti. Nakon 1992. godine, u periodu nezavisnosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine, iznova se otkrivaju i premošćuju praznine u našoj kulturnoj i književnoj prošlosti različitim istraživačkim i znanstvenim projektima. Ovim radom pokušali smo osvjetliti jedan dio književnog i publicističkog djela Huseina Dubravića Đoge koje, nažalost, još uvijek čeka svoje prvo posebno i cjelovitije izdanje.

Literatura

1. Dobrača, Ramiz, "Merhum Husein Dubravić (Đogo)", *Glasnik VIS*, 1961, br. 10-12, str. 463- 464.
2. Dubravić Đogo, Husein, "Na pragu nove školske godine", *Novi Behar*, 1927/28, br. 8, str. 113-114.
3. Dubravić Đogo, Husein, "Rad na prosvjećivanju naroda", *Novi Behar*, 1929/1930, br. 14 i 15, str. 219.
4. Dubravić Đogo, Husein, "Daira hodže Mešana", *Novi Behar*, 1930/31, br. 18-19, str. 273- 276.
5. Dubravić Đogo, Husein "Behrambegova medresa u Tuzli", *Narodna uzdanica (kalendar)*, 1936, str. 158-159.
6. Dubravić Đogo, Husein, "Prosvjetlimo naše selo - pomozimo sebi", *Novi Behar*, 1937/38, br. 1-2, str. 1-3.
7. Dubravić Đogo, Husein, "Babo, ja sam učinio svoje", *Gajret*, 1939, br. 2. str. 25- 27.
8. Dubravić Đogo, Husein, "Fazan", *Narodna uzdanica*, 1941, str. 156-158.
9. Dubravić Đogo, Husein, "Načelnikova tikva", *Novi Behar*, 1941/42, br. 6, str. 178-180.

10. Dubravić Đogo, Husein, *Sreća mladog Ljubovića*, BZK Preporod, Sarajevo, 2007.
11. Džanko, Muhidin, "Begovski rustikalni roman", *Diwan*, 2006, broj 19-20, str. 218 - 220.
12. Hajdarević, Hadžem, "Husein Dubravić Đogo", *Zemzem*, 1975, br. 1-2, str. 23.
13. Kemura, Ibrahim, "Pismena zaostavština književnika Husejna Dubravića-Đoge u Gazi Husrev-begovoj biblioteci", *Anali GHB*, 1974, II-III, str. 241-248.
14. *Monografija Behram-begove medrese*, Behram-begova medresa u Tuzli, Tuzla, 2016.
15. Nametak, Alija, "Naš prošli roman. Dvostruki jubilej njegova autora", *Novi Behar*, 1934/35, br. 15, str. 252-255.
16. Rizvić, Muhsin, *Književni život Bosne i Hercegovine između dva rata I, II, III*, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
17. Rizvić, Muhsin, *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporda*, El-Kalem, Sarajevo, 1990.
18. Uredništvo, "Naši suradnici" (Husejn Đogo), *Novi Behar*, 1930/31, br. 24, str. 353.